

Валентина МАТЮШЕНКО-МАТВІЙЧУК,

orcid.org/0000-0003-0834-0227

Заслужена артистка України,

викладач кафедри мистецтва співу

Академії мистецтв імені Павла Чубинського

(Київ, Україна) valentinaa@ukr.net

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті узагальнено теоретичні надбання сучасної наукової думки щодо проблем вивчення та опису українського музичного мистецтва. Вивчені наявні наукові джерела по темі розвитку українського музичного мистецтва в різних його аспектах, виходячи з прискорених дослідницьких тенденцій, форм і методів, а також складені ключові позиції, висунуті сучасними українськими вченими. Використовуються такі методи дослідження як системний та метод контент-аналізу. Метою статті є розгляд сучасних наукових поглядів на особливості українського музичного мистецтва. Музичне мистецтво відноситься до духовно-творчої діяльності людини. Саме музичне мистецтво здатне підняти особистість до творіння, скажімо, іншої реальності, яка підвищується над матеріальним буттям та підносить людський дух до найвищого щаблю всесвіту почуттів. Музичне мистецтво не можна описати словами, воно передається саме духовно від людини до людини, охоплюючи величезну кількість народів. Але, подібно до будь-якої сфери діяльності людини, наукова думка намагається робити розвідки у світ непізнаного з метою опису цього феномену, вивчення і пошуку закономірностей відповідно до розвитку людства. Отже, скільки буде існувати Людина, стільки й Наука буде прагнути вивчити й описати музичну культуру. Українське музичне мистецтво є скарбом в контексті Європейської культури, тому його вивчення набуває особливої актуальності.

В результаті теоретичного узагальнення визначено, що українська наукова думка прагне описати музичне мистецтво якомога точніше, відобразити й задокументувати кожне музично-мистецьке явище України, творчий доробок кожної відомої постаті. Саме цим сучасна наукова думка сприяє подальшому розвитку культурного надбання України в Європейському контексті, як духовно-мистецької скарбниці людства. Наукова думка на сучасному етапі посилює свій виховний вплив на молодь, тим самим спонукаючи її до вивчення й збагачення музичних традицій українського народу.

Ключові слова: музичне мистецтво, вокальне, хорове, наукове, етномузикологічне, естрадне, традиції, діаспора.

Valentyna MATIUSHENKO-MATVIICHUK,

orcid.org/0000-0003-0834-0227

Honored Artist of Ukraine,

Lecturer at the Department of Singing

Pavel Chubynsky Academy of Arts

(Kyiv, Ukraine) valentinaa@ukr.net

MODERN SCIENTIFIC VIEWS ON THE UKRAINIAN MUSICAL ART PECULIARITIES

This article summarizes the theoretical presentation of modern scientific thought manifestation regarding the problems of studying and describing Ukrainian musical art. All the available scientific sources on the development of Ukrainian musical art in its various aspects topic are studied, based on the accelerated research trends, forms and methods, as well as the key positions put forward by modern Ukrainian scientists, are compiled. Such research methods as the system and content analysis methods are used. The purpose of this article is to consider modern scientific views on the peculiarities of Ukrainian musical art. Musical art refers to the spiritual and creative activity of a person. The art of music itself is capable of raising a person to the creation of another reality, which rises above material existence and elevates the human spirit to the highest level of the universe of feelings. Musical art cannot be described in words, it is transmitted spiritually from person to person, covering a huge number of people. But, like any sphere of human activity, scientific thought tries to make explorations into the world of the unknown to describe this phenomenon, study and search for regularities following the development of mankind. Therefore, as long as Man will exist, Science will strive to study and describe musical culture. Ukrainian musical art is a treasure in the context of European culture, so its study becomes especially relevant.

As a result of the theoretical generalization, it was determined that Ukrainian scientific thought strives to describe musical art as precisely as possible, to reflect and document every musical and artistic phenomenon of Ukraine, and the creative work of every famous figure. This is precisely what modern scientific thought contributes to the further development of the cultural heritage of Ukraine in the European context, as a spiritual and artistic treasury of humanity. At the current stage, scientific thought strengthens its educational influence on young people, thereby encouraging them to study and enrich the musical traditions of the Ukrainian people.

Key words: musical art, vocal, choral, scientific, ethno musicological, pop, traditions, Diaspora.

Постановка проблеми. Музичне мистецтво відноситься до духовно-творчої діяльності людини. Саме музичне мистецтво здатне підняти особистість до творіння, скажімо, іншої реальності, яка підвищується над матеріальним буттям та підносить людський дух до найвищого щабелю всесвіту почуттів. Музичне мистецтво не можна описати словами, воно передається саме духовно від людини до людини, охоплюючи величезну кількість народів. Але, подібно до будь-якої сфери діяльності людини, наукова думка намагається робити розвідки у світ непізнаного з метою опису цього феномену, вивчення і пошуку закономірностей відповідно до розвитку людства. Отже, скільки буде існувати Людина, стільки й Наука буде прагнути вивчити й описати музичну культуру. Українське музикальне мистецтво є скарбом в контексті Європейської культури, тому його вивчення набуває особливої актуальності.

Аналіз досліджень. За твердженням О. Самойленко: «Культура – через несталість суспільного життя – провокує до драматичних ситуацій, до кризи на кожному етапі своєї еволюції, а відчуття фінальності Часу стає поступово необхідною рисою кожної значної художньої особистості в історії мистецтва – проявом національної пасіонарності, яку й може наситити насамперед антиномічна (екзистенційно-дихотомічна) система світоглядів. З іншого боку, музичне мистецтво, взагалі – художня діяльність, виступає в культурі засобом гармонізації не тільки внутрішнього, але й зовнішнього світу людини, сприяє створенню осередків, течій, об'єднань, творчих колективів та ін.» (О. Самойленко, 2010: 40). Під різними кутами зору вчені намагаються розкрити феномен українського музичного мистецтва, наприклад, існують дослідження присвячені: жанровим особливостям української камерно-інструментальної музики з участю саксофона кінця ХХ–ХХІ століть (М. Мимрик, 2010), розвитку й традиціям української хорової школи, а також відомим творчим постатям вокального мистецтва, що описували у своїх наукових роботах О. В. Васильєва (О. В. Васильєва, 2016), М. Колос (М. Колос, 2014), А. Бохенок та Л. Орловська (А. Бохенок, Л. Орловська, 2020), А. Мартинюк (А. Мартинюк, 2018), Н. Косаняк (Н. Косаняк, 2019) та багато інших (Л. Гринь 2012; Л. А. Бірюкова, 2017; Є. Шуневич, 2020). Розгляд сучасної диригентсько-хорової педагогіки у її спадкоємних зв'язках із традиціями хорової освіти минулого, який був проведений Т. Мартинюк, дозволив виявити розвиненість, багаторівневість та цілісність диригентсько-хорової освіти в Україні. «Важливим

компонентом і складовою процесів становлення диригентсько-хорових шкіл є їх науковий потенціал» (Т. Мартинюк, 2013). Український дослідник В. Данилець (В. Данилець, 2018) описав композиторський та виконавський фольклоризм в контексті термінологічного змісту.

Мета статті – розглянути сучасні наукові погляди на особливості українського музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Українська дослідниця В. Г. Антонюк зауважує, що «концептуальною основою української культури була і залишається системно-творча національна ідея. Це споріднює її з іншими Європейськими культурами, рефлексії яких по відношенню до національної ідеї також відобразились у різноманітних культурах творчих актах, націлених на визначення свого народу як етнознаку. В культурі кожного народу є своя домінуюча художня система. Відносно вокалу – існує поняття вокальності національної мови, певучості самого етносу – якостей, традиційно корелірованих з історичним феноменом переважно вокальною специфікою музичного мистецтва українців» (В. Антонюк, 2001: 4).

«В основі індоєвропейської космологічної картини світу лежить повна сакральність світу в цілому і всіх його елементів, цілокупність усіх частин одухотвореного космосу, зумовлення уявлення про переселення душ і вирішальну роль єдності предків, які відійшли і живуть у підтриманні світового ладу» – пише В. Антонюк у роботі «Звукове мовлення в народно-побутовому вжиткові українців. Нариси з етнології» (В. Антонюк, 1996: 37). Враховуючи дивосвіт українського музичного мистецтва, про який доведено працями В. Антонюк, логічним є всеохоплюючий науковий інтерес до розвитку даного культурного явища, до всіх його форм і проявів. Як стверджують М. Науменко та Ю. Коляда, сучасне музичне мистецтво, зокрема хорове «постає відображенням кращих традицій, закладених корифеями крізь призму модернізації освіти з її гуманістичними ідеями та принципами. Маючи певну базу емпіричних напрацювань, воно розвивається у ногу з часом, пропонуючи мистецькій спільноті кожного разу нові дослідження, вирішення певних проблем і сучасне співвідношення теорії та практики на методичному ґрунті наукових засад» (М. Науменко, Ю. Коляда, 2020: 180).

Ю. В. Маслоva детально дослідила еволюцію вокальних шкіл України. Нею було визначено принципи формування вокальних шкіл України на підставах культурно-генетичного та дидактичних принципів наслідування вокальної традиції

(Ю. В. Маслова, 2015). «Українська вокальна школа – це культурна реальність, яка існує з тих часів, як існує Україна. Проте принципи інституалізації і здійснення можливостей успадкування навчання, дидактики, всього того, що зветься «школа», змінювалося на протязі еволюції вокальної школи. Адже культурно-історична цілісність вокальної школи не існує як самодостатній комплекс культури. Так, можна констатувати певне розмаїття шкіл, які за своєю формою та жанровими і стильовими ознаками розподіляються на школи академічного співу, школи, пов'язані з народним, фольклорним виконавством, школи салонного, «домашнього» співу, школи камерних гуртків, що тяжіють до тої чи іншої персоналії, хорові школи, хорові самодіяльні, аматорські школи» (Ю. В. Маслова, 2015: 82).

Проблему театралізації музичних творів присвячено наукову розвідку О. В. Васильєвої та О. І. Щирової (О. В. Васильєва, О. І. Щирова, 2016). За твердженням дослідниць, існує певне зниження інтересу молоді до хорового мистецтва. «Однією з причин такого ставлення є не завжди актуальна презентація хорової музики у сучасній концертній практиці. Протиріччя між значимістю хорового мистецтва, необхідністю наближення його до широкого загалу слухачів та недостатньою його актуалізацією у сьогодиншньому музично-виконавському просторі, спонукають шукати нові шляхи його популяризації» (О. В. Васильєва, О. І. Щирова, 2016: 108). Таким шляхом вчені вважають театралізацію творів хорової музики, яка спроможна бути стимулом залучання молоді до хорового виконавства, з чим важко не погодитись. Дійсно, театралізація не тільки хорового мистецтва, але й взагалі українського музичного мистецтва є актуальною науковою проблемою, яка має перспективу розвитку в контексті дослідництва та збору емпіричних даних.

Актуальні питання українського музичного мистецтва находимо в науковій роботі Г. Карась (Г. Карась, 2019). Її стаття присвячена провідним жанрам вокально-хорової музики композиторів діаспори ХХ століття на тексти Лесі Українки – солоспіву, романсу, мелодекламації, вокальним циклам, хоровим мініатюрам. Композитори діаспори представляли різні стильові напрямки та композиторські школи у Чехії, США, Німеччині. Тематика ліричних музичних творів розмаїта: любовні переживання, патріотичні почуття, пейзажна лірика, ностальгія за рідним краєм (Г. Карась, 2019: 97). «Огляд вокально-хорової музики на слова Лесі Українки засвідчує широкий діапазон творчих інтенцій композиторів

української діаспори, які представляють різні стильові напрямки, композиторські школи [...]. Їхнім творам, які різні за жанрами, тематикою, складністю, притаманні яскраві самобутні риси. Вони зберігають кращі традиції української пісні, побутового романсу. Частина цих творів вже актуалізована у концертній та педагогічній практиці в Україні та діаспорі, іншу частину ще чекає повернення і глибше наукове дослідження. Широке виконання вокальних творів співаками зарубіжжя та України свідчить про їх актуальність та високий мистецький рівень» (Г. Карась, 2019: 105).

Цікавим науковим доробком на думку авторки даної статті є аналіз джерел, присвячених вокальному виконавству, проведений Л. Ф. Бурміцькою (Л. Ф. Бурміцька, 2014). Заслужений діяч мистецтв України дійшла висновків, що серед дисертаційних досліджень з мистецтвознавства, які присвячені різним аспектам музичного виконавства, існує незначна кількість наукових робіт щодо власне вокального виконавства у якості предмету мистецтвознавчих досліджень. Також спостерігається брак наукового інтересу та, як наслідок, недостатність ґрунтовних досліджень, присвячених всім формам прояву естрадного виконавства. «Проте вокальне естрадне виконавство сьогодні можна вважати чи не найбільш популярним та таким, що динамічно розвивається» (Л. Ф. Бурміцька, 2014: 164). Дослідниця зосереджує свою увагу на багатоманітності, стилістиці та поетичності, що вважає неповторними, яким притаманне підняття творчої рефлексії та масовості. «Крім того, на особливу увагу заслуговує вивчення творчості сучасних вітчизняних естрадних співаків та колективів» (Л. Ф. Бурміцька, 2014: 165). Авторка даної статті цілком погоджується з думкою Л. Ф. Бурміцької про те, що «сучасне вокальне виконавське мистецтво у системі естради, зокрема національної, можна вважати одним із перспективних напрямів подальших вітчизняних мистецтвознавчих досліджень» (Л. Ф. Бурміцька, 2014: 165).

Український науковець М. Колос, досліджуючи етнокультурні витоки вітчизняної хорової культури в професійному становленні вчителя музики, пише про те, що простеження генезису та еволюції хорової культури в Україні спостерігається на прикладі «функціонування навчальних закладів ХІХ-ХХ століть, а також вивчаючи особливості творчої діяльності видатних викладачів, виконавців, хорових диригентів, композиторів, теоретиків музичного мистецтва. Така ретроспектива дозволяє відтворювати панораму формування диригентсько-хорової освіти в Україні та зробити висновки щодо рівня розвитку та цілісності цього процесу.

У кращих зразках народної музичної спадщини риси національної свідомості виступають як внутрішня сутність, як неповторність образно-емоційного відродження, де реалізуються існуючі чи призабуті національні традиції, естетичні ідеали, почуття, смаки, норми, що відображають життя народу в його історичній та національній» (М. Колос, 2019: 79). Отже, педагогічний напрямок наукових досліджень надає нові методичні рекомендації та вдосконалює технічні аспекти розвитку українського музичного мистецтва.

Вагомим науковим доробком вважаємо статтю В. К. Федорченко, яка узагальнюючи результати вивчення історичних засад української вокальної школи, дійшла висновків щодо послідовності та системності характеру її розвитку в другій половині ХХ – початку ХХІ століття. «Беручи свій початок від італійської національної школи співу початку ХVІІ ст. та у процесі розвитку, доповнюючи її особливостями індивідуального стилю видатних українських педагогів [...] все ж таки витоками формування української вокальної школи стали народні музичні традиції, становлення основних форм музичної культури» (В. К. Федорченко, 2017: 94). Дослідниця зауважує, що педагогічними передумовами розвитку музичної освіти було поширення музичної писемності, «історично раннє впровадження засад європейської музичної педагогіки, запровадження практики складання навчально-співацької літератури, просвітницька діяльність. В. К. Федорченко надає практичні рекомендації щодо втілення теоретичних ідей та досвіду української вокальної

школи. Вони мають бути «творчо осмислені й реалізовані на нинішньому етапі розвитку суспільства в таких аспектах: підвищення ролі музичного мистецтва у формуванні особистості за складних економічних та соціальних умов; поширення теоретичних знань про музично-педагогічний досвід ХІХ-ХХ ст.; організація дозвілля засобами регіональної культури (фольклорно-регіональні свята, музично-виховні заходи, зустріч із митцями краю); розширення форм музично-просвітницької роботи завдяки залученню меценатів і спонсорів до проблем відродження культурно-освітніх традицій краю та формування духовності молодого покоління» (В. К. Федорченко, 2017: 95).

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що сучасні наукові погляди на особливості українського музичного мистецтва достатньо ґрунтовні й різнопланові. Досліджуються практично всі аспекти українського музичного мистецтва з різних кутів наукового тлумачення: історичного, порівняльного, педагогічного, філософського й соціального. Наукова думка прагне описати все якомога точніше, відобразити й задокументувати кожне музично-мистецьке явище України, творчий доробок кожної відомої постаті. Саме цим сучасна наукова думка сприяє подальшому розвитку культурного надбання України в Європейському контексті, як духовно-мистецької скарбниці людства. Наукова думка на сучасному етапі посилює свій виховний вплив на молодь, тим самим спонукаючи її до вивчення й збагачення музичних традицій українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Г. Звукове мовлення в народно-побутовому вжиткові українців. Нариси з етнології: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Обрії, 1996. 128 с.
2. Антонюк В. Г. Феномен української вокальної школи в контексті етнокультурологічних проблем : дис. ... д-ра культурол. наук : 24.00.01 / Москва, 2001. 428 с.
3. Бірюкова Л. А. Вокальна підготовка майбутнього вчителя в умовах індивідуалізації навчання. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*. Матеріали ІІ Всеукраїнської наукової конференції. 24-25 березня 2017 р. (№ 2). Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. С.20–24.
4. Бохенок А., Орловська Л. Хорова школа Анатолія Авдієвського в контексті розвитку української хорової традиції. *Студентський науковий вісник*, 2020. №45. С. 127–129.
5. Бурміцька Л. Ф. Особливості вітчизняного наукового інтересу до вокального виконавства. *Культура і сучасність*. 2014. №. 1. С. 162–167.
6. Васильєва О. В. Проблема театралізації творів хорової музики. *Час мистецької освіти: зб. тез і матеріалів ІV Міжнар.наук.-практ. конф. (12 -13квітня 2016 р.)* / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Т.А. Смирнової. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2016. С. 107–113.
7. Гринь Л. О. Історичний аспект розвитку української вокальної школи ХХ сторіччя. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2012. Т. 1. №. 17. С. 45–49.
8. Данилець В. Композиторський та виконавський фольклоризм: термінологічний зміст поняття. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. 2018. №. 1. С. 87–93.
9. Карась Г. Поетичний світ Лесі Українки у вокально-хоровій музиці композиторів української діаспори ХХ століття. *Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції в Мюнхені 3-7 квітня 2019 р. Мюнхен, 2019. С. 96–107.

10. Колос М. Етнокультурні витоки вітчизняної хорової культури в професійному становленні вчителя музики. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Педагогіка. Психологія. Філософія*. 2014. №. 33. С. 79–87.
11. Косаняк Н. Вокальна творчість Василя Безкоровайного в контексті української музики першої половини ХХ ст., 2019. С. 500–515. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2019/JRN/PDF/22.pdf> (дата звернення: 19.09.2022).
12. Мартинюк А. Володимир Рожок і українська хорова школа: парадигма духовного зв'язку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Т. 2. №. 25. С. 61–67.
13. Мартинюк Т. В. Наукові аспекти феномену київської диригентсько-хорової школи. – 2013. URL: <http://ehsupir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/89898989/909/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%20%D1%84%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%83%20%D0%BA%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 20.09.2022).
14. Маслова Ю. В. Еволюція вокальних шкіл України. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія*. 2015. №. 9. С. 82–88.
15. Мимрик М. Жанрові особливості української камерно-інструментальної музики з участю саксофона кінця ХХ–ХХІ століть. *Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського*. 2010. С. 140–148.
16. Науменко Н. Коляда Ю. Науковий контекст осмислення хорового мистецтва ХХІ століття на прикладі новітніх методичних досліджень. *Актуальні питання гуманітарних наук: зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / за ред. М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 31. Том 1. С. 271–279.
17. Самойленко О. Наукові обрії сучасного українського музикознавства / О. Самойленко. *Мистецтвознавство України*. Київ, 2010. №. 11. С. 38–45.
18. Федорченко В. К. Деякі історичні аспекти розвитку української академічної вокальної школи. *Мистецька освіта: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції: збірник наук. праць / за ред.: І. В. Баладинської, Н. Є. Колесник*. Київ, 2017. С. 90–95.
19. Шуневич Є. Вокальне мистецтво в соціокультурі України ХХІ століття (виконавсько-методичний аспект) [Електронний ресурс] *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31(1). С. 245–248. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_31\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_31(1)_37) (дата звернення: 22.09.2022).

REFERENCES

1. Antoniuk V. H. Zvukove movlennia v narodno-pobutovomu vzhlytkovi ukrainsiv. *Narysy z etnologii* [Sound broadcasting in everyday use of Ukrainians. Essays on ethnology]. Posibnyk. 2-he vydannia, pereroblene ta dopovnene. Kyiv: Obrii, 1996. 128 p. [in Ukrainian].
2. Antoniuk V. H. Fenomen ukrainskoy vokalnoy shkoly v kontekste etnokulturologicheskikh problem [The Phenomenon of the Ukrainian Vocal School in the Context of Ethnocultural Problems] : dis. ... d-ra kulturolog. nauk: 24.00.01. Moskva, 2001. 428 p. [in Russian].
3. Biriukova L. A. Vokalna pidhotovka maibutnoho vchytelia v umovakh indyvidualizatsii navchannia [Vocal training of the future teacher in conditions of individualized education]. *Ukraina v humanitarnykh i sotsialno-ekonomichnykh vymirakh. Materialy II Vseukrainskoi naukovoï konferentsii*. 24-25 bereznia 2017 r., Chastyna II. Dnipro: SPD «Okhotnik», 2017. pp.20–24 [in Ukrainian].
4. Bokhenok A., Orlovska L. Khorova shkola Anatoliia Avdiievskoho v konteksti rozvytku ukrainskoi khorovoi tradytsii [Choir school of Anatoly Avdievsky in the context of the development of the Ukrainian choral tradition]. *Studentskyi naukovyi visnyk*, 2020. №45. pp. 127-129 [in Ukrainian].
5. Burmitska L. Osoblyvosti vitchyznianoho naukovoï interesu do vokalnoho vykonavstva [Peculiarities of domestic scientific interest in vocal performance]. *Kultura i suchasnist*. 2014. №. 1. pp. 162-167 [in Ukrainian].
6. Danylets V. Kompozytorskyi ta vykonavskyi folklorizm: terminologichnyi zmist poniattia [Composer and performance folklorism: terminological content of the concept]. *Naukovi zapysky TNPU imeni Volodymyra Hnatiuka. Seria: Mystetstvoznavstvo*. 2018. №. 1. pp. 87-93 [in Ukrainian].
7. Fedorchenko V. K. Deiaki istorychni aspekty rozvytku ukrainskoi akademichnoi vokalnoi shkoly [Some historical aspects of the development of the Ukrainian academic vocal school]. *Mystetska osvita: problemy i perspektivy rozvytku v konteksti yevropeiskoi intehratsii: zbirnyk naukovykh prats / za zah. redaktsiieiu I.V. Baladynskoi, N.Ie. Kolesnyk*. 2017. pp. 90–95 [in Ukrainian].
8. Hryn L. O. Istorychnyi aspekt rozvytku ukrainskoi vokalnoi shkoly XX storichchia [The historical aspect of the development of the Ukrainian vocal school of the 20th century]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2012. T. 1. №. 17. pp. 45–49 [in Ukrainian].
9. Karas H. Poetychnyi svit Lesi Ukrainky u vokalno-khorovii muzytsi kompozytoriv ukrainskoi diaspory XX stolittia. *Lesia Ukrainka v diasporonomu literaturoznavstvi* [The poetic world of Lesya Ukrainka in the vocal and choral music of composers of the Ukrainian diaspora of the 20th century. Lesya Ukrainka in diasporic literary studies]. *Nimetsko-ukrainski zviazky : zb. nauk. prats za materialamy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii v Miunkheni 3–7 kvitnya 2019. Miunkhen*, 2019. pp. 96–107 [in Ukrainian].
10. Kolos M. Etnokulturni vytoky vitchyznianoi khorovoi kultury v profesiinomu stanovleni vchytelia muzyky [Ethnocultural origins of the national choral culture in the professional development of a music teacher]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnogo vyshchoho navchalnoho zakladu Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody. Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia*. 2014. №. 33. pp. 79–87 [in Russian].

11. Kosaniak N. Vokalna tvorčist Vasylia Bezkorovainoho v konteksti ukrainskoi muzyky pershoi polovyny XX st. [Vocal creativity of Vasyl Bezkorovayny in the context of Ukrainian music of the first half of the 20th century]. 2019. P.500-515. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2019/JRN/PDF/22.pdf> (Accessed 19 September 2022).
12. Martyniuk A. Volodymyr Rozhok i ukrainska khorova shkola: paradyhma dukhovnoho zviazku [Volodymyr Rozhok and the Ukrainian choral school: a paradigm of spiritual connection]. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. 2018. T. 2. №. 25. pp. 61-67 [in Ukrainian].
13. Martyniuk T. V. Naukovi aspekty fenomenu kyivskoi dyryhentsko-khorovoi shkoly [Scientific aspects of the phenomenon of the Kyiv conducting and choral school]. – 2013. URL: <http://ehsupir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/909/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%20%D1%84%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%83%20%D0%BA%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Accessed 20 September 2022).
14. Maslova Yu. V. Evoliutsiia vokalnykh shkil Ukrainy [Evolution of vocal schools of Ukraine]. Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu. Ser.: Filosofiia, kulturolohiia, sotsiologiia. 2015. №. 9. pp. 82–88 [in Ukrainian].
15. Mymryk M. Zhanrovi osoblyvosti ukrainskoi kamerno-instrumentalnoi muzyky z uchastiu saksofona kintsia XX–XXI stolit [Genre features of Ukrainian chamber-instrumental music with the saxophone of the late 20th-21st centuries]. Naukovyi visnyk NMAU im. P.I. Chaikovskoho. 2010. pp. 140–148 [in Ukrainian].
16. Naumenko N. Koliada Yu. Naukovyi kontekst osmyslennia khorovoho mystetstva XX–XXI stolittia na prykladi novitnikh metodychnykh doslidzhen [The scientific context of understanding choral art of the 21st century on the example of the latest methodical research]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: zb. nauk. prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka / za red. M. Pantiuk, A. Dushnyi, I. Zymomia. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2020. Vyp. 31. Tom 1. pp. 271–279 [in Ukrainian].
17. Samoilenko O. Naukovi obrii suchasnoho ukrainskoho muzykoznavstva [Scientific horizons of modern Ukrainian musicology]. Mystetstvoznavstvo Ukrainy. 2010. Vyp. 11. pp. 38–45 [in Ukrainian].
18. Shunevich Y. Vokalne mystetstvo v sotsiokulturi Ukrainy XXI stolittia (vykonavsko-metodychnyi aspekt) [Vocal art in the socio-culture of Ukraine in the XXI century (performance and methodological aspect)]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. 2020. pp. 202–245 [in Ukrainian].
19. Vasyliieva O. V. Problema teatralizatsii tvoriv khorovoi muzyky [The problem of theatricalization of works of choral music]. Chas mystetskoi osvity: zb. tez i materialiv IV Mizhnar.nauk.-prakt. konf. 12–13 kvitnia 2016 / za zahalnoi redaktsiiei doktora pedahohichnykh nauk, profesora T.A. Smyrnovoi. Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody, 2016. pp. 107–113 [in Ukrainian].